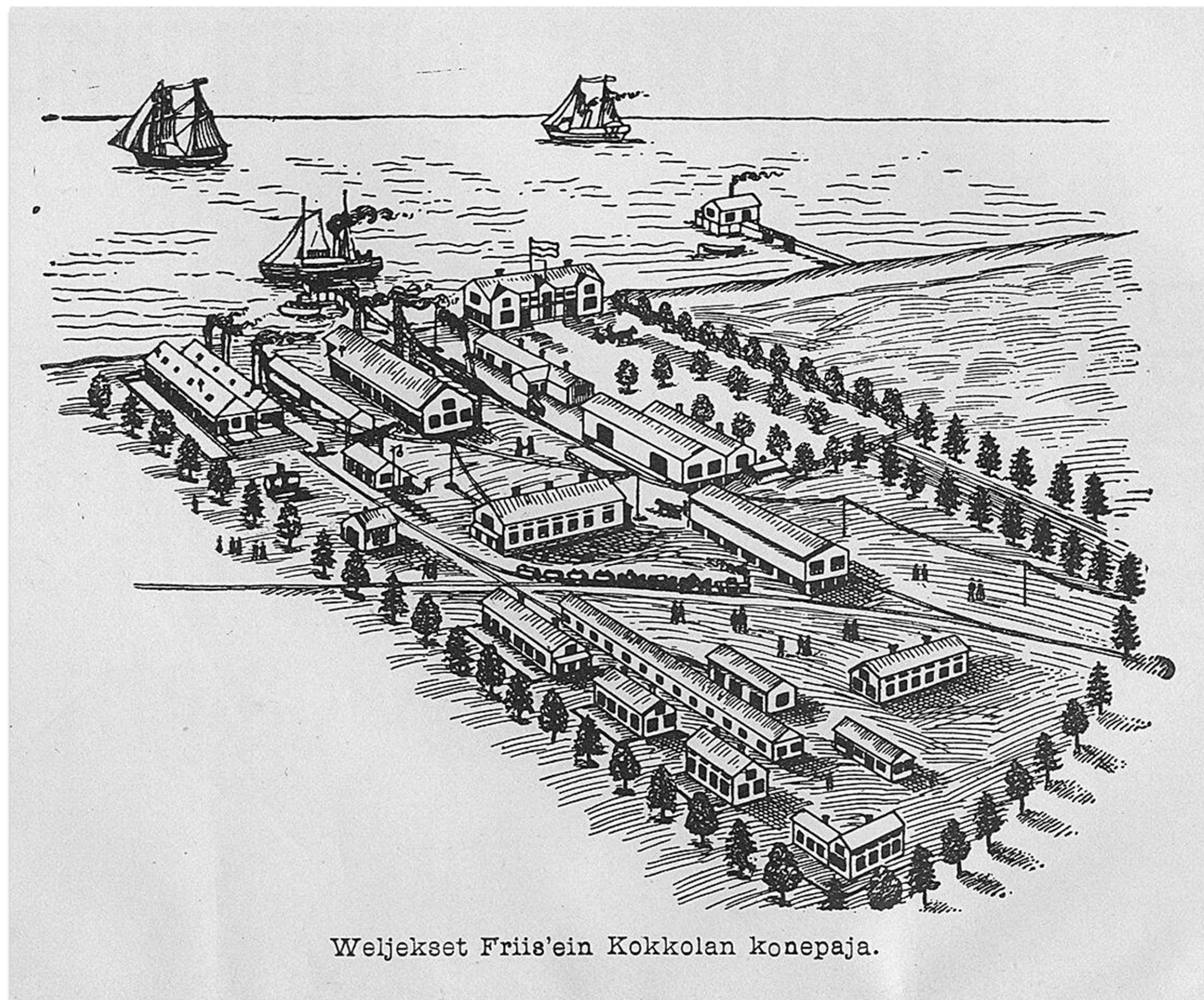

FÖRETAGARE:

BRÖDERNA FRIIS

Weljekset Friis'ein Kokkolan konepaja.

Bröderna Friis maskinverkstad i Gamlakarleby. Priskatalog över kyrkors värmeanläggningar 1902.

Friis maskineverkstads priskatalog. K.H.Renlunds museum.

BRÖDERNA FRIIS MASKINVERKSTAD

Bröderna Friis maskinverkstad fick sin början i Kalajoki. Klockaren Johan Friis son Juhani Friis (senare Pohjanpalo, f. 24.4.1866 Kala-joki) var intresserad av mässingsgjutning och grundade en liten metallverkstad. Juhani fick snart en kompanjon i sin bror Tuomas (f. 3.3.1861 Himango). År 1885 fick verkstaden namnet Weljekset Friis. Den tredje brodern Matti sällade sig också till företaget. Snart grundades också ett tegelbruk och ett gjuteri. Avsaknaden av transportförbindelser hämmade utvecklingen, vilket fick företaget att grunda en ny maskinverkstad i Yxpila, Gamla-karleby 1895. I Yxpila det fanns både järnvägsförbindelse och hamn.

Juhani Friis

Tuomas Friis

Matti Friis

Släkten Friis förfinskade sitt efternamn till Pohjanpalo på Snellmandagen 1906. I företagsnamnet kvarstod dock namnet Friis.

Till en början hade man verksamhet både i Gamlakarleby och Kalajoki, men verksamheten i Kalajoki avslutades helt 1912. I Friis fabriker framställdes ett brett sortiment produkter, bl.a. ångbåtar, gravkors och -staket, vattenvärmare, kyrkklockor, tjär- och terpentinugnar, brandsprutor, kassaskåp, blombord, pianostolar, pumpar, bodtrappor, värmekaminer, jordbruksredskap och -maskiner, sågverk och järn- vägsvagnar mm. Man kunde leverera upp till 160 vagnar i året till Statens järnvägar. Friis levererade värmeanläggningar till över 350 kyrkor i Finland och flera kyrkor i Ryssland.

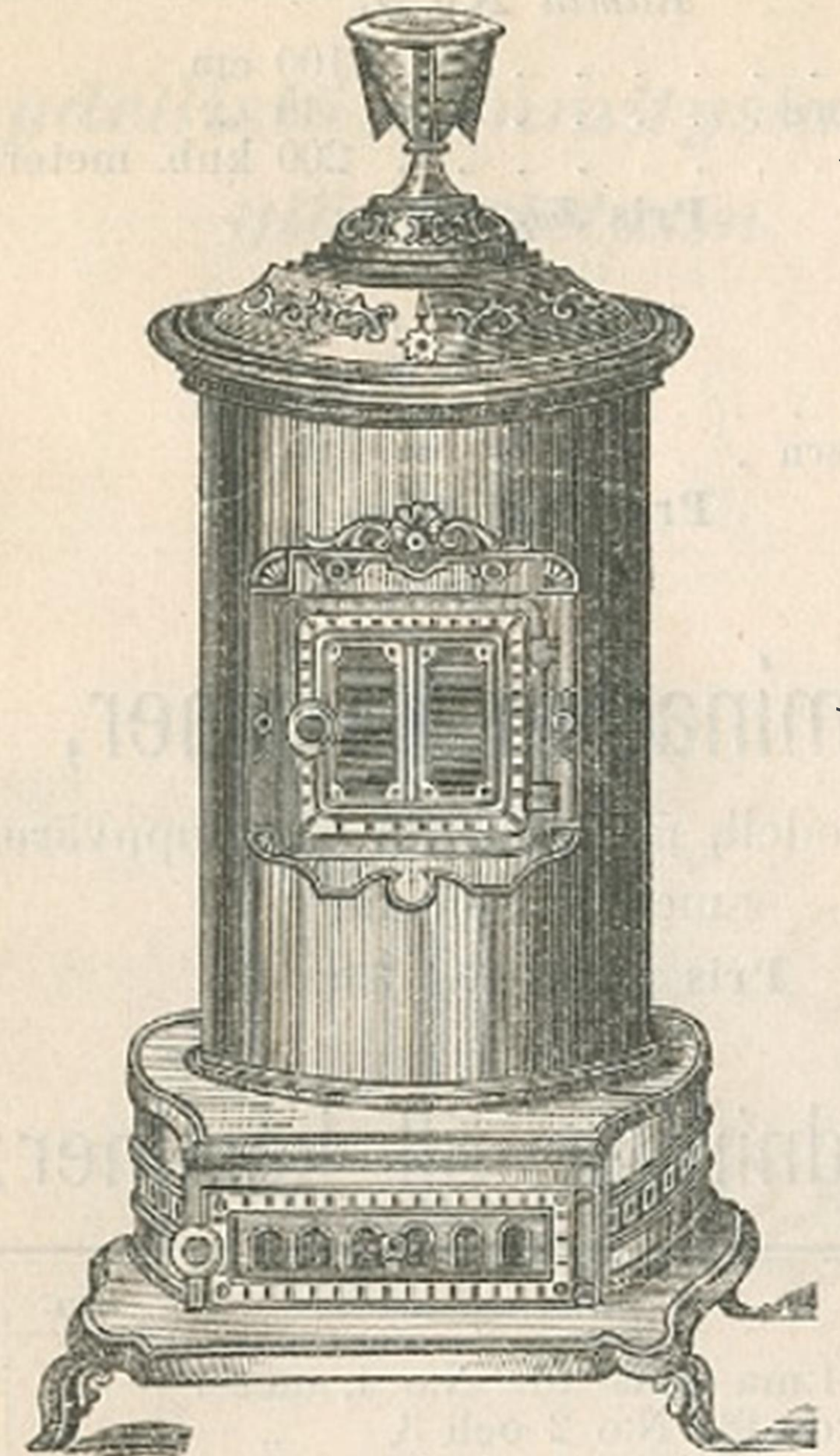
Tillverkning av kyrkklockor vid Friis maskinverkstad. K.H.Renlunds museum.

“

NE NELJÄ KAMIINAA, JOTKA
WELJEKSET FRIIS'EIN TEHTAASTA
VIIME SYKSYNÄ ASENETTIIN PUNKALAITUMEN
KIRKKOON JA SAKARISTOON,
OVAT VARSIN MAINIOSTI LÄMMITTÄNEET
KIRKON TÄNÄ KYLMÄNÄ TALVENA,
OVAT ILAHUTTANEET KIRKONKÄVIJÖITÄ
SEKÄ SALLINEET HEIDÄT RAUHASSA
ISTUA JUMALANPALVELUKSEN LOPPUUN ASTI,
NIIN ETTÄ VAIKKA TÄTÄ LÄMMITYSLAITOSTA TÄÄLLÄ
JOS MISSÄÄN
ALUKSI VASTUSTETTIIN AIVAN JYRKÄSTI
EI SITÄ ENÄÄ MILLÄÄN EHDOLLA
ANNETTAISI POIS.
-- SAVUTORVET KIRKON SISÄLLÄ,
JOTKA OVAT HOPEANVÄRISELLÄ
PRONSSIMAALILLA VEDETYT,
EIVÄT OLLENKAAN RUMENNA KIRKON MUOTOA.

”

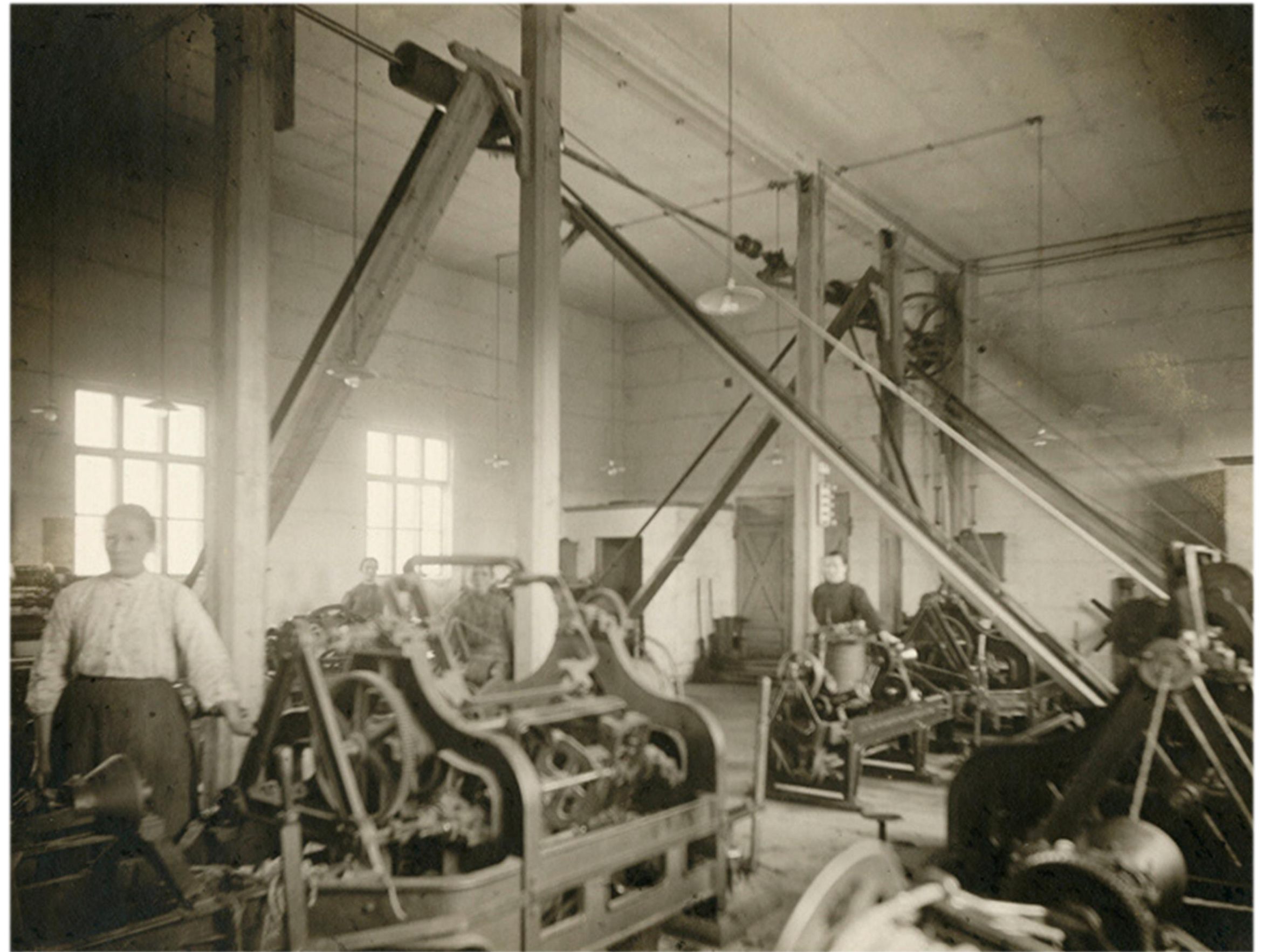
Eugen Nyholm, kyrkoherde, 28.2.1900. Priskatalog
över kyrkors värmeanläggningar, 1902.

N:o 5.

Man tillverkade också mindre föremål. Till urvalet hörde bl.a. ”runda, halvrunda och kantiga spottkoppar i brons”, gymnastikvikter, stekpannor, våffeljärn, 1 kg:s vikter och lykthandtag. Förnyandet av mått- och vikt-systemen var lukrativt för företaget, som levererade nästan hälften av vikterna som behövdes i landet för det nya systemet.

Pohjanpalosläkten grundade också repslageriet Suomen Köysitehdas 1901, samt kokosmattväveriet och skeppsvarvet 1910.

K.H.Renlunds museum.

KONEPAJA
=WALIMO=
SÄHKÖOSOITE
"WELJEKSET"
YKSPIHLAJA
PUHELIN:
KOKKOLAN KESKUS 39
TAVARAOSOITE:
YKSPIHLAJAN AS.

Veljekset Friis Oy

KOKKOLA (SUOMI)

Ykspihlaja, / 193

Arv. tilauksenne johdosta

lähetimme vastuullanne

alempana merkityt tavarat tekevää

Smk. _____, jolla erällä olemme arv. tiliänne velkoneet.

Kunnioituksella

WELJEKSET FRIIS OSAKEYHTIÖ

LASKU N:o

T.N:o

An

Muistutukset ovat tehtävät 8 päivän kuluessa laskun vastaanottamisesta. Ylijalalta lasketaan 0/0 korko

Maksettava

De hade också en järnhandel, ångkvarn, tegelbruk samt granitbrottet Pohjanmaan Myllykivitehdas. Dessutom började de tillverka båt- och andra motorer särskilt för den ryska marknaden. Företagen hade svårigheter i det växlande konjunkturläget. Efter en konkurs på 1910-talet grundades ett nytt aktiebolag Veljekset Friis Oy och man byggde en ny maskinverkstad samt ett järn- och bronsgjuteri i Yxpila.

REP- OCH MATTFABRIKERNA

Repslageriet var landets enda storindustriefabrik inom sin bransch. Flera av fabriken's ny-modiga maskiner var endera fabriken's egna uppfinningar, byggda eller vidareutvecklade i Friiska fabriken.

Fabriken hörde till Nordens största. En brand år 1910, utlöst av blixten, förstörde fabriken's långa produktionslinje. Fabriken återuppbyggdes och den nerbrunna delen gjordes till mattväveri.

Mattor ur repslageriets katalog 1911.

FRIIS SOM BILDARE

Yxpilaområdets såg- och maskinverkstadsindustri erbjöd arbete för många. Då den ökande arbetarbefolkningen började stadga sig på området fick byasamhället en början. Yxpilas befolkning var åtminstone i stadsdelens tidigaste skeden i huvudsak hemma från det finskspråkiga Mellersta Österbotten.

Vid den tiden levde finskheten starkt liksom olika former av folkaktivism. Idéerna och de samhälleliga målsättningarna skapade olika behov.

Företagare och näringsidkare såg att det var till egen fördel att stöda arbetarna i deras strävanden. Redan tidigt nämndes bildningen av landsortsborna som kom till staden då man skrev om bl.a. nykterhetssammanhang. Vare sig det var frågan om finsknationell synvinkel eller folkbildning i allmänhet såg man att det låg i allas intresse att stöda sådana åtgärder som gagnade det gemensamma välmåendet. Arbetarna hade en egen sjuk- och pensionsförsäkringskassa. Som mest hade Friis 600–700 anställda.

Släkten Pohjanpalo var aktiva finsk-hetsivrare. Juhani Pohjanpalo verkade för grundandet av en finskspråkig folkskola i Yxpila. Skolverksamheten inleddes i privat regi. Staden tog beslut om att grunda skolan 1909. År 1923 tog Tuomas Pohjanpalo initiativ till byggandet av ett nytt skolhus. Stenbyggnaden i två våningar, som ritats av Alvar Åkerman, färdigställdes vid årsskiftet 1925–1926.

Yxpila finskspråkiga folkskolas grundläggningmöte på Hotell Hietalas veranda. K.H.Renlunds museum.

Släkten Pohjanpalo hade många järn i elden. De deltog i begynnelsen av verksamheten i bl.a. föreningen Kokkolan Suomalaiset, Mellersta Österbottens Andelslag, tidningen Kokkola-lehti som grundats av Kokkolan Kirjapaino Oy samt Keski-Pohjanmaan maanviljelysseura.

Släkten Pohjanpalo lät bygga Kokkolinna, Gamlakarlebys första flervåningsbostadshus 1908. K.H.Renlunds museum .

Tuomas Pohjanpalo valdes ur Finska Partiets vallängd till lantdagen till den första enkammarriksdagen 1907-09. Han satt i Gamlakarleby fullmäktige under åren 1911-13 och 1919-24 och dessutom hörde han till folkskolans styrelse.

Det dåliga ekonomiska läget i slutet av 1950-talet och skuldsättningen som fått sin början under krigstiden försatte företaget i svårigheter. Fabriken sålde sitt verksamhetsutrymme och flyttade till Vittsar 1958. Tio år senare såldes företaget till Kattilakosken tehtaat. Det sista större arbetet som utfördes vid Friiska fabriken var Yxpila kyrkas klocka.

Källor:

- Bröderna Friis produktkataloger: *Kuvallinen luettelo konepajoista Kokkolassa ja Kalajoella och Hintaluettelo Kirkon lämmityslaitoksista*, 1902, Nationalbibliotekets digitala samlingar
- Gamlakarleby stads historia, del 4.
- Gamlakarleby stads historia, del 5
- Granholm, Ole 2009: Ett företagsamt folk.
- Hyttinen, Pertti: Karleby hamns historia: <https://portofkokkola.fi/historia/svenska/index.html>
- Mustonen & Mustonen 2018: Talo – Ykspihlajan toimitalon historia 1908–2018
- Pulakka, Pentti (toim.) 1995: Keskipohjalaisia elämäkertoja
- Pohjanpalos arkiv, K.H.Renlunds museum.
- Suomen Köysitehdas, priskatalog "Kokosmattoja", 1911, Nationalbibliotekets digitala samlingar
- Vi Neristassbor rf, Karleby hembygdsarkiv

En matta ur repslageriets katalog 1911.